

Péntek Imre

Folyóiratokról, irodalmi nyilvánosságról, egyről-másról - Egy évforduló elé

A kortárs irodalmi és művészeti élet meghatározó szerveződési formája a folyóirat. Szellemi műhely és gazdasági-technikai vállalkozás. Eltartani magát soha nem tudta, anyagi támogatása, fennmaradása – kezdettől napjainkig – rangjából, teljesítményéből fakadt, a gazdasági hasznon túl tekintő mecenatúra fölismeréséből, hogy az értelmiség „közgondolkodása”, amit minden időben befolyásolni akart, milyen fontos társadalmi tényező. Tudjuk, a rendszerváltás előtt milyen komoly procedúrát jelentett egy-egy folyóirat indítása. Az egypárt jóváhagyása nélkül aligha gondolhattott bárki is arra, hogy új lapot indítson. Sokáig fennállt a *Kortárs* és az *Új Írás* budapesti kettős monopóliuma, vidéken pedig a nagyobb megyeszékhelyeken (Pécs, Debrecen, Szeged) gondosan kiválasztott (és ellenőrzött) körülmények között működhetett a *Jelenkor*, az *Alföld* és a *Tiszatáj*. Aki ismeri a közelmúlt irodalmi életét, a hetvenes-nyolcvanas évekre gondolok elsősorban, amikor nagy volt a kísértés, hogy kiszabaduljanak bizonyos, autonómiára törekvő szerkesztők a minisztérium és a pártközpont felügyelete alól (kitörjenek a karámból), az emlékezhet Mocsár Gábor és Tüskés Tibor, majd Ilia Mihály leváltására, az *Alföld*, a *Jelenkor*, a *Tiszatáj* éléről, később a *Forrás* és *Új Forrás*, majd a *Mozgó Világ* botrányára, a különböző retorziókra, pártfegyelmi, önbírálatokra, akkor képet kaphat arról a gondosan kontrolált irodalmi nyilvánosságról, melyben szétválaszthatatlanul összefonódott a szakmai értékelés és a politikai cenzúra. (Voltak persze vegetáló megyei kiadványok, „szemlék”, antológiák, amelyek – maguk módján – jelezték, van igénye a vidéken élő, mind jobban öntudatra ébredő tollforgatóknak, tudós tanároknak, tudományos intézmények munkatársainak arra, hogy a folyóirat nyilvánosságán keresztül kilépjenek valamiféle közgondolkodás közegébe, megmutatkozzanak, mint önálló személyiségek, alkotó, gondolkodó fők.) Hosszasan lehetne sorolni az elvetélt lapalapításokat, az alapítók kismizmizését, félreállítását; az „irányítók” érdeke az volt, hogy lehetőleg ne csússzon ki ez a struktúra a párt ellenőrzése alól. Nagyjából így érkezünk el a rendszerváltáshoz. A változások előszeleként, az 1986-

os sajtóra vonatkozó jogszabályok gyűjteménye (sokak számára meglepetésszerűen) elismeri a sajtószabadságot, szabaddá teszi a lapindítást, s csupán bejelentési kötelezettséget ír elő, a Kulturális Minisztérium egyik osztályán. Ekkor jött létre a *Hitel*, a Csoóriék által rég tervezett új lap, de csak 1988-ban került utcára, kétheti periodicitással. A *Hitel* volt a minta és a példa, hogy lehet változtatni a múlt rendszerből átörökölt struktúrán, de – elsősorban az anyagi támogatás hiánya miatt – csak az 1990-es év hozott áttörést. Csak néhányat az újonnan indult lapokból: *Árgus* (Székesfehérvár), 2000 (Budapest), *Európai Utas* (Budapest), *Holmi* (Budapest) *Kapu* (Budapest), *Liget* (Budapest), *Magyar Napló* (Budapest), *Nappali Ház* (Budapest), *PolíSz* (Budapest), *Új Horizont* (Veszprém). Néhány évvel később, a „második hullámban” indult az *Új Dunatáj*, a *Bárka*, az *Ex Symposion*, a *Hévíz*, a *Lyukasóra*, az *Új Holnap* – s ebben a körben található lapunk is, a *Pannon Tükör*, a maga 1995-ös jelentkezésével.

Állandóan felmerülő kérdés: sok-e a folyóirat Magyarországon? Az 1993-ban létrejövő NKA – és annak Szépirodalmi Kollégiuma –, amely a folyóiratok és könyvkiadás támogatásáról dönt, döntéseit tekintve gyakran a viták középpontjába kerül. Milyen elveket, szempontokat érvényesítsen a támogatások „elosztásakor”? Teljesítmény? Olvasottság? Példányszám? Szakmai visszajelzések? Valójában, ezek mind értékelhető szempontok. De szerintem nem ez a legfontosabb. A folyóiratok – főként vidéken – a minőségi kulturális értékek képviselői, közvetítői, elismertetői és befogadói közeg létrehozói. Szerepük távol a „centrumtól” – ahol szinte közelharcot kell folytatni az agresszív dilettantizmussal, a kortárs művészetek iránt táplált előítéletekkel, a provinciális beidegződésekkel – mind nagyobb és jelentősebb. Ezért tartottam helytelennek azokat a nézeteket, amelyek arról prédikálnak, jajognak, sopánkodnak: sok a folyóirat... A *Litera* irodalmi portálon találtam Nagy Gabriella *Az egyiknek sikerült, a másiknak nem...* című eszmefuttatását az NKA Szépirodalmi Kuratóriumának

2003-as döntéseiről. Ebben írja a következőket: „ A Jankovics Marcell vezette NKA előirányzata volt, hogy irodalmi folyóiratokra minimum 140 millió forintot kell költenie... Efféle megkötésről most, Harsányi László elnökle alatt nem tudok... azonban a folyóiratok (amelyeknek a száma az előző évek támogatottjaihoz képest 20-szal megnövekedett, ebből (a 391 milliós keretből) 239.7 millió forintot emésztettek fel (sic!), vagyis a szépirodalom támogatására fordítható keret 61.6 %-át vitték el a periodikumok. Ezek szerint virágzó szépirodalmi folyóirat-kultúrában élünk, van nekünk 72(!) prosperáló szépirodalmi folyóiratunk, ajvé! Az már kérdés, vagy legalábbis el lehet gondolkozni rajta, hogy hányan is olvasnak ma Magyarországon szépirodalmi folyóiratokat. Én, mint csekély értelmű halandó, fenntartom magamnak a jogot, hogy azt mondjam, el van ez méretezve, kérem.”. A szerző többször is említi, nyilván az ironia kedvéért, a szépirodalmi jelzöt. Ha csak ez lenne tisztán a profilja az „elsokallt” lapoknak, akár igaza is lehetne. De ha alaposan megnézi az impresszumokat, igen változatos a kép. Többnyire az irodalom mellett kulturális vagy művészeti jelző áll még, de bőven akadnak egyéb változatok. (A negyedévi kiadvány, a *Hévíz*, művészeti és művelődési folyóirat; a székesfehérvári *Vár* irodalmi, közéleti folyóirat; a nemrég, 2010 márciusában indult szegedi *Magyarság* például Értéktörző nemzeti magazin, stb.) Tehát ezek az impresszumban található (ön)meghatározások is jelzik: nem csak szépirodalomról van szó. Irodalomkritikáról, tárlatszemlééről, színházi jegyzetről, helytörténeti kutatásokról. A profil: vegyes, de mondhatjuk azt is: sokszínű. Tematikailag, stílus-elkötelezettség értelmében egyaránt. A valamilyen elkötelezettség „luxusát” egy vidéki folyóirat nemigen engedheti meg magának. És ez így is van rendjén. A helyi mecenatúra elvárja (joggal), hogy az a bizonyos „minőség elv” ne csak az irodalom, a társművészetek terén is érvényesüljön. Visszatérve a folyóirat-támogatásra: az NKA támogatása minden esetben jó helyre ment. Mert gondoljunk csak bele: ahol folyóiratot alapítanak, működtetnek, ott megjelenik a magyar művészeti (irodalmi) élet innovatív szelleme. A megmutatkozás és megmérézés igénye. Ott egy tág körben kisugárzó műhely jön létre.

Számomra mindig is érthetetlen volt, hogy bizonyos „liberális” elmék, miért akarják „bekorlátozni” a folyóiratok számát, mennyiségét... Miért fáj nekik, ha a magyar vidék kitermeli a maga autonóm orgánumait? (Ha kell, el is tartja.) Hisz, ami az anyagiakat illeti: a megyei-városi önkormányzatok legalább annyit áldoznak a helyi folyóiratokra, mint az NKA. (Az emlegetett 240 millió körüli összeget.) S teszik ezt a saját, jól felfogott érdekükben. Hogy a helyi alkotók – akik nem kívánnak boldogulásért és elismerésért a fővárosba rohanni, hanem szűkebb pátériájukban kívánják alkotói oeuve-jüket kibontakoztatni (s vannak ilyenek, szép számmal) –

otthon érezzék magukat, s alkotói feltételeiket a városban vagy a megyében találják meg, tudják megteremteni. E feltételeknek szerves része a folyóirat. A fórum. A szakmai nyilvánosság. (Nem véletlen, hogy majd mind a 19 megyének van valamilyen periodikája. Van, ahol több is.) S amikor már azt hittük, lezárult a lapalapítások időszaka (hiszen valljuk be, jó néhány új lap meg is szűnt): szinte újabb hullám indult el. Balatonfüreden már két éve megjelenik a *Tempevölgy*, a Mosonmagyaróvár-Pozsony-Bécs „háromszögben” hirtelen előbukkant a *Szél-Járás*, Pécssett a *Páholy* körül tömörültek a legifjabb tehetségek, Szegeden a *Magyarságot* bocsátották útra – rendkívül igényes kivitelben – a szerkesztők. (S akkor még az internetes portálokról nem is beszéltünk.) A közegteremtés és minőségi elv képviselője ma is elsősorban a folyóiratokra vár. Elektronikus vagy nyomtatott – vagy mindkét – formában, mindegy. Ezért kijelenthetjük: a rendszerváltás utáni magyar folyóirat-struktúra (benne a régi és új, s még újabb lapokkal) igen nagy értéke nem csak az irodalmi-művészeti életnek, hanem annak a lelki-szellemi Magyarországnak, amely a kultúra folytonosságában és megújításában, a nyelvi-vizuális identitás őrzésében érdekelt. (Az önazonosság kinyilvánítása, a gyökerek, a kötődések és hagyományok felmutatása ez, a globalizmus uniformizmusa ellenében is.) A szolgálat alázata és elhivatottság szívóssága nélkül nincs eredmény. S ehhez a munkához kell híveket, értőket, olvasókat toborozni. Határon innen és túl.

Kissé messze kanyarodtam attól, amiről valójában beszélni akartam. A helyét és szerepét kereső, immár 15. évfolyamába lépett Pannon Tükörről. Itt, a nyugati peremvidéken, a határok közelében (ölelésében vagy szorításában), távol a centrumtól, ahol a fennmaradásért, kiteljesedésért folytatott küzdelmet nem okvetlenül tapsorkán kíséri. De tulajdonképpen, áttételesen, a magunk tevékenységéről, tapasztalatairól is szóltam. Persze, mi is szeretnénk – ahogy laptársaink – „tényezővé” válni. Tehetségeket felfedezni és kibocsátani, alkotói pályáknak új lendületet adni, helyes utat találni az egyetemes és lokális labirintusában. (S ezt úgy gondolom, színvonalas publikációkkal, kiadott kötetekkel meg is tettük.) Oszlatva azt a tévhitet, hogy a kortárs művészet unalmas, befogadhatatlan, érthetetlen.

(Ezért tartom fontosnak, hogy minden lapszámban legyen valami jó kis olvasnivaló.) S tudomásul vesszük – ez hitelességünk alapja –, hogy az egyetemes magyar irodalom értékrendje nem leváltható, nem degradálható. (Akkor is, ha olyik tétele, kánonjának egyik-másik megállapítása vitatható.) Az utóbbi időben olvastattam az általam nagyra becsült irodalomtörténész, kritikus és szerkesztő, Gyurácz Ferenc tanulmánykötetét (Személyes ügyeim). A *Vasi Szemle* főszerkesztője – a nyugat-dunántúli irodalmi hagyományok jeles kutatója – írja *Az Életünk fénykora* című tanulmányában: „...a magyar irodalom bárhol szerkesztett folyóirata akkor

töltheti be hivatását, ha hűséges az egész magyar irodalom és az egész magyar nemzet eszméjéhez és valóságához, egyszersmind az egyetemes emberi értékek elkötelezettje, s mindenkor csak ezekkel az értékekkel összhangban enged teret a szűkebb régióval kapcsolatos rokonszenvnek.”. Világos beszéd, megkerülhetetlen konklúzió. Csak ezen az alapon érdemes tárgyalni, eszmecestrét folytatni. S ez a következetesség lehet az elkövetkező „tizenöt évek” garanciája. Az ősz folyamán mindenképpen tartunk egy kis számvetést, az évfordulóhoz méltó, tartalmas ünnepe-

séget. Visszatekintünk – meghívott előadókkal – az elmúlt évek lapszámainra, jó és kevésbé jó tendenciáira. Amit elértünk, mindenképpen közös teljesítmény. Támogatóké, munkatársaké, szerzőké. Beleértve a lap megújult küllemének, tipográfiájának, címlapjának tervezését, a színvonalas nyomdai kivitel. Talán azt mondhatnánk: ez már olyan „beágyazottság”, ami természetes. Ezzel a tudattal, jóérzéssel készülünk az új lapszámokra, tervezzük újabb kötetek kiadását, s bízunk abban a szűkebb és tágabb régió jobbik énjére ismer, valahányszor az általunk felmutatott „tükörbe” tekint.

Bedő Sándor:
Rédey Pisti
emlékére I.